



T. KAPOTET IJODIDAGI REALIYALAR VA ULARNING
TARJIMA USULLARI.

O'zDJTU o'qituvchisi

Aziza Kulmamatova Do'smamatovna

Annotatsiya (O'zbek tilida)

Mazkur maqolada amerikalik yozuvchi Truman Capote ijodida uchraydigan realiya soʻzlari hamda ularni tarjima qilish usullari lingvistik va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda badiiy matnda realiya birliklarining milliy-madaniy semantikasi, ularning asarda badiiy muhit yaratishdagi roli va tarjimada ifodalanish xususiyatlari oʻrganiladi. Shuningdek, realiya soʻzlarining ekvivalent boʻlmagan leksika tarkibidagi oʻrni hamda ularni tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolar yoritiladi. Maqolada realiya birliklari badiiy asarda milliy-tarixiy muhitni aks ettiruvchi muhim vosita sifatida talqin qilinadi. Tadqiqot natijalari realiya soʻzlarini tarjima qilish jarayonida tarjimonning lingvistik, madaniy va mintaqaviy bilimlari muhim ahamiyat kasb etishini koʻrsatadi.

Kalit soʻzlar: realiya soʻzlari, badiiy matn, milliy-madaniy semantika, ekvivalent boʻlmagan leksika, tarjima usullari, lingvokulturologiya, badiiy tarjima.

Abstract (English)

This article examines culture-specific lexical items (realia) found in the works of the American writer Truman Capote and analyzes the methods used to translate them. The research focuses on the national and cultural semantics of realia units in literary texts and their role in creating the artistic and cultural atmosphere of a literary work. Attention is paid to the place of realia within non-equivalent vocabulary and to the difficulties that arise in the process of translating such culturally marked lexical items. The study also discusses how



realia functions as an important means of conveying national and historical color in literary narratives. The findings indicate that successful translation of realia requires not only linguistic competence but also a deep understanding of cultural and regional contexts.

Keywords: realia, literary text, culture-specific vocabulary, non-equivalent lexis, translation strategies, linguoculturology, literary translation.

Badiiy asarda realiyadan foydalanish xususiyatlari. Haqiqiy so'zlarni o'rganish ularning badiiy asardagi roli bilan bog'liq holda katta qiziqish uyg'otadi. Asarda uchraydigan bunday lingvistik birliklarning milliy-madaniy semantikasi ona tilida so'zlashuvchilarning madaniyatiga, ularning asosiy bilimlariga kirib borishga imkon beradi, bu aloqa ishtirokchilarining ongida majburiy ravishda mavjud bo'lib, asosan bayonotning ma'nosini belgilaydi. Shuni ta'kidlash kerakki, madaniy belgili lug'atning badiiy matnda tutgan o'rni haqidagi masala adabiyotda yetarlicha ko'rib chiqilmagan va shuning uchun ham batafsilroq o'rganishni taqozo etadi. "O'quvchi o'zinikidan boshqa tilda yozilgan kitobni qo'lga olganida, uning birinchi tashvishi so'zlarning ma'nolarini tushunish, ularni yagona kompleks - jumlagacha bog'lash va muallif tomonidan bildirilgan ma'lumotlarni o'zlashtirishdir."

Bu yerda, agar gap axborotni yetkazishga mo'ljallangan va undan boshqa hech narsa bo'lmagan ilmiy matn haqida ketayotgan bo'lsa, bevosita idrok etish jarayoni tugaydi. Bizning ko'rib chiqishimiz mavzusi adabiy matnlardir. O'quvchi badiiy asarni qo'lga olsa, alohida so'zlarning to'g'ridan-to'g'ri ma'nolarini bilish, butun gapning yoki hatto barcha gaplarning ma'nosini tushunish hali idrokning to'liqligini anglatmaydi. "Nafaqat tarjima ekvivalentlarini tanlash, balki so'zning milliy-madaniy semantikasini ochib berish, uning leksik fonini tavsiflash, ya'ni. ushbu so'z bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarning butun majmuasini ona tilida so'zlashuvchilarning ommaviy kundalik ongida lug'atda aks ettirish va, qoida tariqasida, ushbu madaniyatdan tashqarida noma'lum.

Badiiy asarda soʻz, ibora, gapning maʼnosi ularning lugʻaviy maʼnosi bilan chegaralanmaydi. Oʻquvchi hikoyada turli xil maʼnolarga ega boʻlgan soʻzning taʼrifini muallifning majoziy vositalarining butun tizimi bilan bogʻlashi, berilgan obʼekt yoki hodisaga nisbatan tasvirning butun aniqligini aniqlashi kerak. E.Mednikova taʼkidlaganidek, “badiiy asar oʻquvchiga maʼlum darajada taʼsir koʻrsatadi, koʻzlangan effekt aynan mazmunni yangicha nuqtai nazardan ochishdir”.

Shu bilan birga, yozuvchi asarning umumiy tuzilishida, u yoki bu soʻz, ibora, u yoki bu konstruksiyada gʻayrioddiy metafora yoki boshqa uslubiy vositalarga murojaat qilish shart emas, oʻziga xos obrazlilikka, alohida taʼsir kuchiga erishadi. gapning oʻziga xos maʼnosiga ega boʻladi, biror narsani bildiradi, uni berilgan asardan tashqaridagi bir xil birliklarning oddiy rasmiy toʻplami aytolmaydi. Boshqacha aytganda, “badiiy asar matni faqat maʼno darajasida emas, balki sheʼriy atalmish chuqurroq darajada oʻqilishi kerak”. Har bir yozuvchi oʻziga xos intonatsiya, hikoyaning oʻziga xos emotsional kaliti bilan ajralib turadi. Ogʻzaki va badiiy ijodda har bir element berilgan badiiy asarning butun konteksti va kengroq aytganda, muallifning madaniyati (yaʼni tajribasi, dunyoqarashi, niyati) bilan belgilanadigan maʼno kasb etadi. "Trumen Kapote badiiy uslubining o'ziga xosligi va o'ziga xosligini faqat o'quvchi haqiqiy matni ma'lum bir nolingvistik vaziyat bilan bog'lagan holda tushunish va baholash mumkin". Va bunda unga soʻz-realliklar yordam beradi. N.I. Pamorozskaya fikricha, soʻz-realliklarni milliy-tarixiy lazzat yaratish vositalaridan biri, boshqacha aytganda, asarning madaniy asosi sifatida koʻrish mumkin. Kitobxonlar uchun nafaqat roman syujeti, balki asar qahramonlarining yashab, harakat qilgan davri ham muhim. “Tilshunoslik va mintaqashunoslik bir qator muammolarni, xususan, asosiy filologik muammo – matni adekvat tushunishni hal qiladi”. Badiiy asar matnidagi soʻz-reallikni tahlil qilishda lingvistik va mintaqaviy yondashuv madaniyat obrazining tarkibiy qismlarini aniqlash imkonini beradi. Shuni taʼkidlash kerakki, bu masala boʻyicha ilmiy

adabiyotlarda "so'z-reallik" va "fon so'zlari" tushunchalarining noaniq qo'llanilishi mavjud. Masalan, E.I. Shumager umuman fon lug'ati haqida gapiradi. Uning ta'kidlashicha, fon so'zlari qimmatli mintaqaviy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, "so'z orqali" boshqa xalqning hayotiga qarashga, jamiyatda sodir bo'layotgan ko'plab o'ziga xos moddiy, ijtimoiy va ma'naviy jarayonlarning so'zda aksini ko'rishga imkon beradi. Biz realiya so'zlari va fon lug'ati tushunchalarini bir hil deb belgilaymiz. T.Kapote fon birliklaridan foydalanishga tasodifan murojaat qilmaydi. – Ular milliy-tarixiy didni yaratish vazifasi bilan bir qatorda muallifning badiiy niyatini yanada to'liqroq gavdalantirishga ham hissa qo'shadi. Adabiy ijodining chorak asrida uning yozish uslubi bir necha bor o'zgarib, nasrida ishlab chiqilgan va o'rnatilgan tasvirlash usullaridan afsuslanmasdan, bu usullar to'xtagan zahoti ajralgan. uni qanoatlantiring. Ammo uning hikoyalari badiiy to'qimasining asoslari va bu yangi o'zgarishlar deyarli ta'sir qilmagan; motivlar xilma-xil bo'lib, yarim ohanglar gamuti boyib ketdi, Kapotning yangi asarlarining chuqur ohangi o'quvchiga tanish bo'lib qolgan. Avvalo, bu yozuvchi saqlagan uslubiy, kompozitsion va lingvistik xususiyatlarni qayd etishimiz mumkin. "T.Kapotening kitoblari mavzu va badiiy uslublar jihatidan bir-biridan farq qiladi, lekin ularda muallifning o'ziga xos dunyoqarashi va voqelikni estetik tushunishidan kelib chiqadigan umumiylik mavjud bo'lib, bu adibning janubiy adabiy an'anaga shubhasiz mansubligidan dalolat beradi."

Xulosa

T.Kapote asarlaridagi so'z-reallik tizimi va ularni tarjimada berish yo'llarini tahlil qilish quyidagi xulosalar chiqarish imkonini beradi:

1. Realিয়া so'zlari har qanday til leksik tizimining juda o'ziga xos va shu bilan birga ancha murakkab va noaniq kategoriyasidir.



2. Ekvivalent bo'lmagan lug'atning eng muhim guruhlaridan biri bo'lgan realliklar mintaqaviy axborotning o'ziga xos "saqlovchisi" va "tashuvchisi" vazifasini bajaradi, bu ularning badiiy asardagi alohida rolini belgilaydi.

3. Ma'nosida madaniy komponentga ega bo'lgan lug'atning yagona ta'rifi yo'q. Ilmiy adabiyotlarda buning uchun turli atamalar qo'llaniladi: fon lug'ati, madaniy belgili so'zlar, milliy belgili leksik birliklar, fon ma'lumotlari, voqelik. Tadqiqotda biz oxirgi atamaga amal qildik.

4. Haqiqiy so'zlarning yagona tasnifi muammosi hal etilmaganligicha qolmoqda, shu bilan birga, barcha mavjud tasniflar asosiga ob'ektiv tamoyil qo'yilgan.

5. Yozuvchi xalqning turmush tarzini, turmush tarzini batafsil tasvirlashda katta rol o'ynaydigan boshqa tillardan olingan voqeliklardan foydalanadi, lekin bunday batafsil ma'lumotlar xorijlik o'quvchiga doim ham tushunarli bo'lavermaydi, shuning uchun birinchi navbatda hammasidan lug'at bilan ishlash kerak yoki kitoblar sahifa sharhi bilan ta'minlanishi kerak.

6. Haqiqiy so'zlarning qoldirilishi yoki noto'g'ri uzatilishi berilgan so'zning butun ma'nosining to'liq ochilmasligiga olib keladi, bu esa chet ellik o'quvchiga konnotativ nuanslar, ishoralar va ishoralarni tushunishga imkon bermaydi.

7. Haqiqiy so'zlarni tarjima qilish tarjimondan yaxshi madaniy va mintaqaviy bilimlarga ega bo'lishni talab qiladigan ijodiy jarayondir.



Asarda soʻz-reallikning badiiy matndagi rolining baʼzi jihatlarigina bagʻishlandi. Bu asar adabiyotshunoslik va tilshunoslik sohasidagi kattaroq tadqiqotlarning boshlanishi boʻla oladi.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, realiya birliklarini tarjimada toʻgʻri yetkazish badiiy matnning mazmuniy va emotsional taʼsirini saqlab qolishda muhim omil hisoblanadi. Aks holda, realiya soʻzlarining notoʻgʻri yoki yetarli darajada ifodalanmasligi asarning milliy-madaniy kontekstini toʻliq anglashga toʻsqinlik qilishi mumkin.

Umuman olganda, realiya soʻzlarini oʻrganish badiiy tarjima nazariyasi va amaliyotida muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu yoʻnalishda olib boriladigan tadqiqotlar turli xalqlarning madaniy xususiyatlarini chuqurroq anglashga hamda badiiy matnlarning adekvat tarjimasini taʼminlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Aksenova G.N. Til, madaniyat va dunyoning ekzistensial surati // Til va madaniyat: muammoning bibliografik jihat. Ufa: RIO Goskomizdat BASSR, 1990.-s.4-5.

2. Barxudarov L.S. Til va tarjima. Moskva: Xalqaro munosabatlar, 1975 yil.

240 s.

3. Vejbitskaya A. Til. Madaniyat. Idrok. M.: Ruscha lugʻatlar, 1996. 416 b.

4. Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. Soʻzning lingvistik va mintaqaviy nazariyasi. M.: Rus tili, 1980. 320 b.

5. Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. Til va madaniyat: rus tilini chet tili sifatida oʻqitishda tilshunoslik va mintaqaviy tadqiqotlar. M.: Rus tili, 1983. 269 b.

